

SIMBOLI(STI)ČKI I MODERNISTIČKI NANOSI U PRIPOVEDNOM SVETU NOVELE *KURENT* IVANA CANKARA

Kratak osvrt na poreklo i semantičke implikacije mitološkog bića Kurenta u okviru slovenske folklorne paradigme. Rasvetljavanje uloge elemenata modernističke i simboli(sti)čke provenijencije u izgradnji pripovednog sveta jedne od najreprezentativnijih novela Ivana Cankara sa samoga kraja takozvane „bečke faze“ njegovoga stvaralaštva. Analitički pristup modernom proznom ostvarenju s početka dvadesetoga veka u pogledu naratološkog preispitivanja osnovnih kompoziciono-idejnih aspekata teksta. Uloga infantilističke narativne tehnike kao specifičnog pripovednog alibija za pronošnje poruka iz idejnoga sloja dela. Sagledavanje stilsko-izražajne bliskosti Cankareve novele i dela *Tako je govorio Zaratustra* Fridriha Ničea.

Ključne reči: Kurent, simbol, pesma, Slovenija, moralna kritika, pripovedanje.

Poreklo Kurenta

Budući da je novela objavljena hiljadu devetsto devete godine, a podnaslovljena kao „starodrevna pripovetka“, namah je sugerisana izvesna arhaičnost njene tematike, a imajući u vidu rečenicu kojom ta priča otpočinje: „Svi, dakako, znate kako je ova priča počela: Kurent beše siromašan, tako da mu ni u ovoj zemlji siromaha ne beše ravna.“ (Cankar, 1981: 353), više je nego očigledno da pisac računa na neku vrstu zajedničkog kulturnog nasleđa koje zajedno sa čitaocima baštini, pa je tekst samim tim, usled premeženosti osobenostima lokalne kulture, utoliko više intrigantan i obavezujuć za proučavaoce kojima specifičnost obredno-ritualnih i folklornih elemenata „u ovoj zemlji“ predstavlja novinu u odnosu na pisanu i usmenu kulturu iz koje oni dolaze. Tradicija je, dakle, već na samome početku višestruko aktivirana, ali pre nego što u nju uronimo, nameće se pitanje ko je Kurent?

Istaknuta slovenačka etnološkinja Monika Kropelj se u okviru iscrpnog odeljka o poreklu i semantičkim implikacijama slovenskog mitološkog bića Kurenta (Kropelj, 2012: 22–36) najvećim delom poziva na egzaktna folklorističko-kulturološka zapažanja Janeza Trdine, pisca i historičara kojeg je i sam Cankar smatrao najboljim stilistom svoga doba, a čija je, videćemo nadalje u tekstu, književna transpozicija Kurenta bila ujedno i neposredni povod za nastanak Cankareve novele. Kako saznajemo iz spisa Janeza Trdine (Trdina: 1881), ali i različitih kosmogonijskih i etioloških predanja, posredi je slovensko mitološko biće, ukorenjeno u najdublje slojeve folklorne tradicije, i za Stare Slovene predstavlja isto ono što bi, primerice, za Rimljane značio Bahun – bog razuzdanosti, vina i veselja. Naime, Kurent se u mitologiji vezuje za narativ o velikome potopu i opstanku civilizacije. Prema jednoj od varijanata priče, neposredno nakon potopa kao neumitnoj kazni za ljudsku oholost i zlobu, on je čovečanstvu osigurao spas tako što je neprestano kalemio jednu vinovu lozu na drugu, i tako gotovo do iznad oblaka, sve dok ogromne bujice vode nisu prošle, a kada su se ljudi potom niz grane spustili na tle, trebalo je da se pred njime obreknu kako će zanavek poštovati vino više od svega na svetu. Otud su Kurentu posvećeni vinova loza i heljda, a kult Kurenta najснаžniji je u Kranjskoj, jer su se, prema narodnome verovanju, upravo tu nastanili potomci onih koji su preživeli potop. Isto tako, u nekim drugim izvorima Kurent se označava istodobno kao zlokobno lunarno božanstvo i bog raspusnih zadovoljstava. Predstava o posve neobičnome i značenjski polivalentnom biću rasteže se od čoveku krajnje naklonjenog stvorenja – dobrotvora i mirotvorca, pa sve do lukavog i domišljatog božanstva koje – i to je osobito karakteristično za doživljaj Kurenta kakav je predočen u popularnim narodnim pričama iz devetnaestoga veka – poseduje čarobnu violinu čijim omamljujućim zvucima besprizivno opseda pažnju gomile, a isto tako uspeva i da prevarom uđe u nebesko carstvo.

Kult Kurenta omiljen je i u Ptujju, gde se, u doba mesojeda, za vreme takozvanog „pokladnog utorka”, održava karneval kao vid tradicionalne, sada već i turističke prepoznatljive manifestacije u znak osnaživanja domicilne kulture sećanja, poznat kao „kurentovanje”. Ljudi se, naime, odevaju onako kako je, veruje se, izgledao Kurent: oblače odelo od ovčje kože, imaju zvono oko pasa, isplažen jezik i u ruci zlatni štap, što bi, u sveopštoj karnevalskoj atmosferi događaja, trebalo da asocira na razbuktalu plodnost, raspojasanost i seksualnost. Potom tako hodaju oko kuća, pljuju i skaču, kako bi izbili zimu i zlo i na taj način osigurali blagorodnost zemlje i bogatstvo useva.

Ako je sve ovo ono što bismo mogli podvesti pod folklorno-mitološku, ili bolje rečeno tradicijsku potku Cankareve inspiracije, ostaje nam da vidimo šta je ono što podrazumeva svojevrsan iskorak iz uobičajeno shvaćene i, istorijski posmatrano, naveliko poznate predodžbe Kurenta, i naposljetku trijumf čisto umetničke piščeve imaginacije.

Simboli(sti)čki i modernistički slojevi

Kao što je već napomenuto, novela je objavljena hiljadu devetsto devete godine, kada se ,i u poeziji i u prozi, u domenu južnoslovenskih književnosti uveliko prepoznaju sasvim moderne tendencije, kako na tematsko-motivskom tako i na stilskoizražajnome planu dela, a poetički posmatrano, renomirani tumači Cankarevog opusa razdoblje od hiljadu osamsto devedeset i devete do hiljadu devetsto desete godine nazivaju „bečkom fazom” piščevoga stvaralaštva. Takođe, valja napomenuti kako je reč o periodu u kome se osetno zapaža uticaj nečeg što će u drugoj polovini dvadesetoga stoleća S. M. Baura nazvao „nasleđem simbolizma”, a dejstvo toga uticaja kod Cankara još je ranije, hiljadu devetsto četvrte godine, ispoljeno u najvišem stepenu umetničke sugestije u slučaju duže novele ili kraćega romana *Kuća Marije pomoćnice*.

Dometi simboli(sti)čkog spiritualizma u Cankarevim delima, poglavito kada je reč o novelama, rezoniraju možda ne toliko na planu pripovedačkoga postupka i nekih opsesivnih motiva – premda se i u pripovednom toku nekih od najznačajnijih Cankarevih ostvarenja koja su orijentisana na simbolistički zasnovano poimanje stvarnosti dakako očituju upečatljiva stilska sredstva i poetičko uverenje da je u aluziji, sugestiji i nagoveštaju zapretno nešto suštastveno i smislotvorno za čovekovu spoznaju sveta i doživljaj sebe u tom svetu – koliko u činjenici da je, čak i onda kada se u svojim tekstovima nadasve oslobodio amblemskih osećanja koja natkriljuje opštepoznati kulturnoumetnički pojam *finn de siecle*, autor ipak zadržao „svog dekadentnog junaka, čoveka obuzetog i posvećenog najdubljim ponorima duše” (Mitrović: 1995, 201). „Za Cankara”, primećuje Marija Mitrović, „čovek je zauvek ostao biće podeljeno na telo i dušu i kao takav – baš kao kod simbolista – večito u sporu sa realnim, socijalnim svetom a sav usmeren ka transcendentalnom, drugom, ‘novom životu’” (1995: 201). Pokatkad veristički uverljivim slikanjem socijalne stvarnosti (psiho-fizičko i ekonomsko rastakanje, sveopšta oskudica stanovništva, propadanje i smrt) pisac nastoji da junakovo utočište u čežnji i eskapizam u snove protiv-

stavi sirovoj materijalnoj stvarnosti sa kojom je junak – i to posebice odlikuje takozvanu „bečku fazu stvaralaštva” – neprestano sukobljen. Naslovi bezmalo svih značajnijih Cankarevih novela, interesantno, podrazumevaju nominaciju glavnog junaka čija se sudbina prati, ali tako da ispredanje priče o životnom putu pojedinca predstavlja tek povod za dalje širenje horizonta autorovih idejno-estetskih i tematskih preokupacija.

Takav je slučaj i sa Cankarevom novelom *Kurent*, ostvarenjem koje u svetlu modernistički profilisane književnosti podrazumeva jednu vrstu stvaralačke sinteze tradicije i inovacije, čvrsto podupirući na taj način tvrdnju da je književnoumetnički tekst svestremene značenjske vrednosti ne onaj koji se iscrpljuje u neprikosnovenoj težnji da se tradicija pošto-poto negira, već onaj koji za cilj ima da je, u eliotovskom smislu reči, stvaralački dogradi. *Kurent* Ivana Cankara od *Kurenta* Janeza Trdine zajmi sve i u isti mah ne zajmi ništa. Sva tri sržna obeležja koja determinišu u devetnaestome veku još uvek prilično živu predstavu o ovome mitološkom biću – i čarobna violina, i grešnik koji očajnički pokušava da dospe u nebesko carstvo, i prisustvo htonskog, demonskog – funkcionalno su upleteni u sižeju potku Cankareve priče, ali pisac sada *Kurenta* obremenjuje znatno dalekosežnijim, simboličkim semantičkim potencijalom, dovodeći ga, sa jedne strane, u neposredan doticaj sa krizom egzistencijalne obeskokorenjenosti kao fundamentalnom osećanju stvarnosti modernoga evropskog čoveka – umetnika na vekovnom prevoju svetskoistorijske pozornice, i svekolikom sudbinom onovremene slovenačke nacije, sa druge strane. Dvostruka kodiranost značenjskoga sloja teksta tako se ostvaruje postepenim širenjem tematskoga plana, gde priča o odbačenom detetu i neostvarenome umetniku koji – ne bi li utažio potrebu da bude voljen, da uveseljava narod i odagnava njihovu tugu – najposle pristaje i da preda svoju dušu đavolu („a ti učini da se svi raduju čim među njih dođem; učini da jednom poljubim one usne za koje ja jedino znam”), gotovo neosetno ali istovremeno sugestivno i uverljivo prerasta u priču o junaku – simbolu, o *Kurentu* kao glasniku slovenačke zemlje (Cankar, 1981: 361). Simbolički plan teksta postupno je izgrađen: prva polovina prve od ukupno pet proznih kompozicionih celina donosi narativ o mučnom *Kurentovom* odrastanju, njegovoj sveopštoj profesionalnoj nesnađenosti i, potom, potpunom izopštenosti usled odbačenosti od strane porodice, što sve unekoliko predstavlja – kako to Marija Mitrović lucidno primećuje – suptilnu stilizaciju nekih autobiografskih iskustava autora, da bismo tek nakon junakovog ugovora sa đavolom, što ukazuje i na faustovski motiv, koji

će ostvarivanjem Kurentovih želja figurativnom zamenom harmonike čije tužne zvuke niko ne može da sluša za violinu koja će uveseljavati tuđa srca, skinuli zastor sa prvog podeoka simboli(sti)čkog semantičkog ustrojstva teksta i prepoznali priču o umetniku čija se umetnost ne ceni. Drugi kraj takvog, simboličkog, značenja još je važniji, i naveden je vešto iskorišćenim motivom Kurentove omamljujuće svirale, odnosno mitskom simboličnošću pesme kao inicijatorom prelaza od individualnog (sudbina pojedinca) ka opštem i kolektivnom (sudbina jednog naciona), budući da posredstvom nje otkrivamo sklonost slovenačkoga naroda ka veselju, gostoprimstvu i raskalašnome radovanju („Nema skarednosti koja bi bila tako sočna, krepka i obilata, kao što je slovenačka skarednost”), ali tako da se u toj radosti razularenih pijanki naziru dublji slojevi viševekovnoga očaja, patnje i umiranja, predstavljenih kao kolektivni fatum nakon hiljadu i petsto godina tavorjenja i servilnosti (Cankar, 1981: 393).

Ivan Cankar, dakle, kroz prizmu životnih zbivanja glavnoga junaka, mitološkog bića – koje, budući uronjeno u najdublje slojeve folklorne tradicije, predstavlja umetnički podesan činilac socijalne reprezentacije Slovenije i Slovenaca, čija „duga povest je povest o bolanom siromahu koji se diže, al’ dići se ne može”, istovremeno simbolički kodira onovremenu slovenačku stvarnost, gde sela umiru, ljudi se masovno iseljavaju, a buržoazija nezrelo vodi naciju (Cankar, 1981: 392). Prema tome ova, posle pomenute *Kuće Marije pomoćnice* najuspelija simbolistički zasnovana duga Cankareva priča otpočinje kao povest o neprihvaćenom, nepriznatome siromašku, drugačijem od ostalih ljudi, koji neutešno traži nekog ko će prepoznati njegove potencijale i okončati njegovo jadikovanje, i na tom putu spreman je ići do krajnjih konsekvenci, da bismo u Kurentu onda raspoznali simbol slovenačke zemlje, koja bi, da može, usled vekovnoga ropstva i tegobnog položaja samu sebe progutala, ali ipak, s verom u Boga i sveću o nesamerljivosti sopstvene patnje koja će se, jednom, neumitno prometnuti u zalag stradalničkog spasenja, i dalje istrajava. Kao lik-reflektor, iz čije se neposredne i isprva pomalo infantilizovane doživljajne perspektive dočarava pripovedni svet dela, da bi onda, postupno, izmaštana stvarnost sve više bila posredovana sveznanjem autorskog pripovedača, Kurent je ona tačka u kojoj se uzajamno sustiču svi književnoumetnički relevantni indikatori simbolističke, odnosno, šire shvaćeno, modernističke profilisanosti poetike teksta. Domišljat preplet stvarn(osn)e građe sa folklornim, mitološkim i, na kraju, onime što pripada delokrugu čiste

piščeve imaginativnosti, ostvaruje se naracijom koja, istina, sve vreme prati jednoga junaka, ali tako da suštinu zbivanja u pripovednom svetu novele ne predstavlja unutrašnji život junaka po sebi, odelit od uticaja socijalne sredine i u solipsističkoj samodovoljnosti vredan pripovednog interesa – ne, već sve ono sa čime Kurent dolazi u neposrednu vezu, jer je on umetnički oblikovan kao lik – ideja, reflektor, ogledalo koje u sebi sažima odbleske stvarnosti. Siže novele koncipiran kao niz bajkovitih prizora kroz koje autor opisuje, ili bolje rečeno, simbolički „sugeriše osobine slovenačkog naroda” (Mitrović: 1995, 208), omogućava da se na taj način samo pripovedno zbivanje shvati kao simbol konkretnih razmera življenja neposredno pred Prvi svetski rat, a da se u elementima pripovednog sveta kojim defiluju raznoliki piščevi junaci prepoznaju autentične istorijske reference na slovenačku stvarnost: ekonomska kriza s početka protekloga stoleća, pritisak Nemačke na slovenačku teritoriju, proletarizacija i emigracija, politička i socijalna nemoć.

Uporišni simboli kojima je ta stvarnost tekstualno posredovana opet su u vezi sa protagonistom novele: pored mitske figurativnosti *pe-sme*, o kojoj je bilo reči, valja spomenuti i *brdo* – kao zavičajno područje Kurenta, ali i najvećega broja „hodočasnika”, odnosno ironijski stilizovanih emigranata kojima se naposljetku i on sam priključuje – a koje simbolizuje odanost sudbini iako ona znači osuđenost na propast i siromaštvo; *procesija*, odnosno litija namučениh ljudi koji su rešili da stanu na kraj sa zlopaćenjem u otadžbini i, s bolom u srcu, napuste je – isto kao i *crna dolina* – sugerišu trajnu nesmirenost naroda koji vekovima traži smiraj, slobodu i spasenje u dolini plača.

Čitav pripovedni postupak takođe je modernistički izveden, budući da su naratološki i smisaono-idejni aspekti teksta nadasve usaglašeni. Naracija, kazali smo, sve vreme prati glavnoga junaka, ali su narativne sekvence posve dinamički izukrštane: ritmizovano pripovedanje u kome se paralelno odvijaju scene iz junakovog života i dešavanja u prirodi naročito doprinosi ubrzanju magistralne idejno-tematske potke što se odnosi na neizvesne fluktuacije nacionalne sudbine Slovenaca, koje bezmalo realistički tipski reprezentuje domicilni folklorni karakter Kurent.

Tekstualnu mešavinu proze i poezije i na stilističko-retoričkom planu odlikuje ne manje značajna modernost nego kada je reč o tematici dela. Naime, izuzev učestalim služenjem ironijom („hodočasnici” u procesiji nazivaju se ljudi koji emigriraju u druge zemlje Evrope i Ameriku, pijani slovenački vladari spavaju i dr.) i groteskom (crkva se

doživljava kao krčma gde junak obgrljuje kelnericu i toči sebi piće) kao sredstvima stilizacije pripovednog iskaza, očigledan je i uticaj Ničeo-
vog dela *Tako je govorio Zaratustra* (1883) na tehniku pisanja u noveli *Kurent* – na stilskoizražajni, ali ne i na idejni plan teksta („Kurent je rekao...” = „Zaratustra je rekao...”). I ovde je, kao i kod Ničea, posredi (nad)junak koji putuje svetom, susreće se sa različitim (simboličnim) likovima, razgovara sa nebeskim telima, pronosi istine i izgovara ode zemlji i čitave pesme u prozi, a ničeanski shvaćeno „dionizijsko načelo” raspoznaje se u Kurentovoj pesmi, odnosno sveopštoj neprilagodljivosti vrijuće životne bujice slovenačkog naroda.

Sveukupna aksiološka nadređenost Kurentove perspektive, koja mu omogućava pogled „odozgo” i otvara prostor za moralnu kritiku (npr. narod ne zna ko je Prešern niti ih to zanima, ali bi ipak da pije u znak sećanja na njega), postaće osobito značajna kada se, nakon simboličnog junakovog opredeljenja da večno služi dobrobitu kolektiva umesto da zagovara sitne vlastite interese, u potpunosti raskrije priroda ove Cankareve novele kao jednog od, verovatno, njegovih najlepših i poetički najuspelijih umetničkih svedočanstava o stradanju i u isti mah veličajnoj lepoti slovenačkoga življa.

Literatura

Marija MITROVIĆ, 1995: Pregled slovenačke književnosti. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka kuća Zorana Stojanovića.

Monika KROPEJ, 2012: Supernatural beings from Slovenian myth and foltales, Ljubljana: Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts.

Janez TRDINA, 1881: Verske bajke na Dolenjskem, Ljubljanski Zvon, 1/3.

Ivan CANKAR, 1981: Proza. Novi Sad: Matica srpska

Stevan Jovičević

**SYMBOL(IST)IC AND MODERNIST LAYERS
IN THE NARRATIVE WORLD OF IVAN CANKAR'S
NOVELLA *KURENT***

Summary:

Short review of the origin and semantic implications of the mythological creature Kurent within Slavic folkloric paradigm. Elucidating the role of the elements of modernistic and symbolic provenance in building the narrative world in one of the most representative Ivan Cankar's novels towards the end of the so-called "Vienna phase" of his creative career. Analytical approach to modern prose creation from the beginning of the twentieth century concerning the narrative revision of the elementary compositional and idealistic aspects of the text. The role of the infantile narrative technique as a specific narrative alibi for communicating the messages from the conceptual layer of the work. Consideration of the stylistic and expressive familiarity of Cankar's novella with Friedrich Nietzsche's work *Thus Spoke Zarathustra*.

Keywords: Kurent, symbol, song, Slovenia, moral criticism, narration